

پایداری، توسعه و محیط زیست، دوره دوم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۰، صص ۶۱-۸۳

ارزیابی پایداری منظر شهری خیابان امام تبریز بر اساس مؤلفه‌های منظر انسان‌گرایانه

(میدان ساعت-فلکه دانشگاه)

الهام شیخ میلانی^۱

اکبر عبدالله زاده طرف^{۲*}

taraffarat@yahoo.com

مهسا فرامرزی اصلی^۳

آرش ثقفی اصل^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۱۱

چکیده

زمینه و هدف: فضاهای شهری به سبب فراهم آوردن امکان گردهمایی، مکث و عبور، در تعامل نزدیکی با انسان قرار دارد. این درحالی است که خیابان‌ها به عنوان یکی از فضاهای شهری، در فرایند توسعه شهرها دگرگون شده و نقش تعاملی خود را با انسان به سبب تبدیل شدن به معبری برای عبور وسایل نقلیه از دست داده‌اند. از آنجا که پایداری منظر شهری به عنوان پدیده بصری، ضمن تأثیرگذاری بر حواس انسانی، واکنش‌های احساسی - آدارکی انسان در فضا را به همراه دارد و در صورتی که منطبق با نیازهای انسانی باشد، می‌تواند نقش تعاملی را بازتولید سازد، هدف پژوهش حاضر ارزیابی پایداری منظر شهری خیابان امام تبریز بر اساس مؤلفه‌های منظر انسان‌گرایانه است.

روش بررسی: روش پژوهش مبتنی بر رویکردی توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. تحلیل داده‌های اسنادی از طریق طبقه بندی و تحلیل داده‌های پیمایشی با استفاده از آزمون‌های آماری توصیفی و استنباطی شامل تحلیل واریانس، آزمون تعقیبی فیشر صورت گرفته است. در نهایت به منظور فراهم شدن امکان رتبه بندی کیفیت‌های منظر انسان‌گرایانه از آزمون فریدمن و جهت رتبه بندی مقطع‌های انتخابی از خیابان امام تبریز به جهت میزان برخورداری از کیفیت‌های سازنده منظر انسان‌گرایانه از تکنیک تاپسیس استفاده شده است.

۱ - دانشجوی دکترای گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۲- استادیار، گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. (مسئول مکاتبات)

۳- استادیار، گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۴- استادیار، گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

یافته ها: نتایج پژوهش حاکی از آن است که سازه‌های منظر انسان‌گرایانه در هر یک از محدوده‌های انتخابی به طور معناداری متفاوت هستند و در بین مؤلفه‌های منظر انسان‌گرایانه برای پایداری، نیازمندی‌های انسانی بیش از دو مؤلفه توانمندی‌های انسانی و حالات ادراکی انسان در پایداری منظر شهری خیابان امام تبریز تبلور یافته است.

بحث و نتیجه گیری: براساس نتایج بدست آمده در محدوده مورد بررسی نتیجه گرفته می‌شود که اگر به مؤلفه‌های منظر انسان‌گرایانه در خیابان امام تبریز توجه شود منجر به پایداری منظر شهری خواهد گردید.

واژه های کلیدی: پایداری منظر، منظر انسان‌گرایانه، خیابان امام تبریز.

Evaluation of urban landscape sustainability of Imam Street in Tabriz based on humanistic landscape components

(Saat Square - University Square)

Elham Sheikh Milani¹

Akbar Abdollahzadeh Taraf^{* 2}

[*araffarat@yahoo.com*](mailto:araffarat@yahoo.com)

Mahsa Faramarzi Asli³

Arash Saghafi Asl⁴

Received: October 25, 2021

Accepted: January 19, 2022

Abstract

Background and Aim: Urban spaces are in close interaction with humans due to the possibility of gathering, pausing and passing. However, streets as one of the urban spaces have changed in the process of urban development and have lost their interactive role with humans due to becoming a passageway for vehicles. Since the stability of urban landscape as a visual phenomenon, while affecting the human senses, causes emotional-perceptual reactions of humans in space and if it is consistent with human needs, can reproduce the interactive role, the purpose of this study is to assess sustainability. The urban landscape of Imam Street in Tabriz is based on humanistic landscape components.

Methods: The research method is based on a descriptive-analytical and survey approach. Documentary data analysis was performed by classification and survey data analysis using descriptive and inferential statistical tests including analysis of variance and Fisher's post hoc test. Finally, in order to provide the possibility of ranking the qualities of humanistic landscape, Friedman test and to rank the selected sections of Imam Street in Tabriz, in order to have the qualities of constructive humanistic landscape, the TOPSIS technique has been used.

Findings: The results indicate that humanistic landscape constructs are significantly different in each of the selected areas and among the components of humanistic landscape for sustainability, human needs more than two components of human capabilities and human perceptual states in sustainability. The urban landscape of Imam Street in Tabriz has been crystallized.

Discussion and Conclusion: Based on the results obtained in the study area, it is concluded that if we pay attention to the components of the humanistic landscape in Imam Street, Tabriz will lead to the stability of the urban landscape.

Keywords: Landscape sustainability, humanistic landscape, Imam Street in Tabriz.

1- Ph.D. Student, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

2- Assistant Professor, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.(corresponding

3- Assistant Professor, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

4- Assistant Professor, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

مقدمه

منظر شهری بر طبق تعریف کنوانسیون منظر اروپا، اشاره به مفهومی دارد که توسط مردم درک می‌شود و ویژگی‌های آن نتیجه عملکرد و کنش متقابل عوامل طبیعی و انسانی است. بر این اساس منظر شهری بیانگر واقعیت‌ها و پدیده‌های شهری است و منبع اطلاعات ارزشمندی محسوب می‌شود که ماهیت آن ادراک انسانهاست. این برداشت از منظر شناخت پیکربندی فضایی منظر و درک محتوای منظر را دربرمی‌گیرد (۱). و از این نظر از مفهوم منظر شهری، حقیقتی یکپارچه از شهر، مرکب از کالبد و انسان‌های درون آن در نظر شهروندان می‌سازد (۲) که در مقیاس‌ها و سطوح مختلف قابل رویت و درک است، در هر کدام از این سطوح عناصر متفاوت و خاصی در تشکیل منظر شهری مؤثر هستند. (۳). این عرصه، حد واسط فضای معماری (منظر در سطح خرد) است، که رنگ انسانی در آن حداکثری است. انسان با همه پیچیدگی‌های ذهنی خود، در فرایندی رفت و برگشتی با طبیعت و محیط، از آنها اخذ و در آنها رخنه می‌کند (۴). در واقع در این سطح، انسان محیط را شناسایی می‌کند، نسبت به آن قضاوت و ارزیابی انجام می‌دهد و بر اساس ارزیابی خود در محیط رفتار می‌کند. این رفتار محیطی نتیجه ارتباط و تعامل دو جانبه انسان و محیط است (۵). مردم از طریق نیازهای در حال تغییر اجتماعی، روانی، زیبایی شناسی، عملکردی و عاطفی خود به طراحی شهری شکل می‌دهند. خیابان‌های شهری به عنوان مهمترین بخش از ساختار منظر شهری، منعکس کننده ارزشها و روابط اجتماعی - فرهنگی شهروندان بوده و به خوبی می‌تواند بر مبنای آنها امکان زیستن در شهر و برقراری تعاملات اجتماعی را تسهیل و یا بر آنها تأثیرگذار (۶).

تجربه سالهای اخیر نشان می‌دهد منظر و معماری منظر تحت تأثیر خدمات و تکنولوژی و صنعت و فناوری کمتر به ابعاد انسانی، روحی و احساسی توجه نموده، چنانکه مشاهده می‌شود جنگل‌ها و محیط طبیعی به جای اینکه در خدمت بشریت باشد و باغ‌ها و پارکها و تفریحگاه‌های متنوعی برای انسان ساخته شوند، کارخانجات و صنایع و برج‌ها و مجتمع‌ها و ... افزایش یافته و ساخته شده‌اند (۷). تا جایی که محیط کالبدی که توسط خود

انسان ساخته شده است، می‌تواند یکی از همان عوامل تهدید کننده برای انسان باشد. در میان محیط‌های شهری خیابان‌ها و منظر آنها از برجسته‌ترین و پویاترین محیط‌ها است. منظر شهری هنگامی به طور جامع درک خواهد شد که فضاهای داخل شهر بتوانند پاسخگوی نیازهای استفاده کنندگان باشند. بسیاری از طراحان شهری بر این باورند که منظر شهری یکی از عناصر اصلی شهر محسوب می‌شود، چراکه در عین زیباسازی شهر می‌تواند در پاسخگویی به بسیاری از نیازهای بشر نیز راهگشا باشد (۸). این درحالی است که عدم شناخت ویژگی‌های کالبدی و منظر شهری معاصر سبب شده ارزش‌های طراحی شهری و انسان-گرایانه مناظر خیابانی در کالبدهای جدیدتر کم کم محو شوند و عامل ایجاد خلاء هویتی در شهر و جدارهای شهری و حذف معیارهایی باشد که به تدریج دانسته یا نادانسته از توجه طراحان خارج شده است (۹). و این امر موجب گردیده است که کارکرد اکثر مناظر شهری در خیابان‌های شهر همسویی کمتری در انطباق با نیازهای انسانی و شیوه ادراک او بیابد. با توجه به اینکه در تبریز، خیابان امام اصلی‌ترین خیابان شهر محسوب می‌شود، در این پژوهش به عنوان نمونه مدنظر قرار گرفته است چه آنکه از یک سو این خیابان از سابقه تاریخی برخوردار می‌باشد و از دیگر سو به سبب کاربری‌های متنوع در این فضا که امکان دسترسی به فعالیت‌های مختلف اجتماعی - فرهنگی - خدماتی و تاریخی را فراهم می‌آورد، قادر به برطرف سازی نیازمندی‌های انسانی است. که توجه به این نیازها در بررسی منظر شهری همواره مغفول مانده است. از این رو با تأکید بر وجه انسانی منظر شهری پژوهش حاضر در تلاش است تا ضمن واکاوی مفهوم منظر انسان‌گرایانه، به بررسی وضعیت منظر فضای شهری خیابان امام بپردازد تا پاسخگوی این سؤال باشد که منظر خیابان امام تبریز از دیدگاه ادراک کنندگان این فضا، چه میزان انسان‌گرایانه تلقی می‌شود؟ منظر و سیمای شهری موضوعی مهم و حتی چالش برانگیز در میان صاحب نظران طراحی شهری، معماری و طراحی محیطی است، به گونه‌ای که نبود ادبیات واحد در این میان حتی به سوء برداشت‌هایی نیز انجامیده است. این مفاهیم، از زمان تولد

با پذیرش این ویژگی اصلی مفهوم منظر شهری مبنی بر اینکه پدیده‌ای عینی - ذهنی، انسانی - کالبدی و ساختاری - اجتماعی است (۱۳). عوامل شکل دهنده و مؤلفه‌های سازنده آن نیز گستره متفاوتی از اجزاء را شامل می‌شوند که به طور کلی قابل تقسیم به سه دسته زیر هستند:

الف) مؤلفه کالبدی: هر مکانی (و به تبع آن هر فضایی) دارای کالبدی مصنوع یا طبیعی است که شناخت مکان/ فضا بدون آن تحقق نمی‌یابد. چشم انداز دور و نزدیک، منظر طبیعی و مصنوع، بدنه‌ها، پیکره فضایی، نشانه‌ها، عناصر شاخص و غیر شاخص کالبدی، عناصر اصلی کف و بام، خطوط آسمان، آستانه، مسیرها، حدود، مرز و مواردی از این دست بستری را فراهم می‌آورند که به حال و هوا و شخصیت محلی مکان/ فضاها قطعیت می‌بخشند (۱۴). مؤلفه کالبدی خود دو وجه متفاوت از هم را شامل می‌شود: نخست وجه کالبدی - فضایی که عناصر تشکیل دهنده این وجه از منظر کالبدی شهر بر مبنای نظر آلدوروسی به دو قسمت دسته بندی می‌شود: الف. عنصر انسان ساخت که به دو گونه عناصر ثابت و عناصر متغیر قابل تفکیک است و ب. عناصر طبیعی، به معنای بستر کالبدی که شهر اشغال می‌کند و با عوامل طبیعی تعریف می‌شود (۱۵). اجزای تشکیل دهنده منظر فضاهای شهری بر مبنای این تقسیم بندی شامل بدنه‌های شهری، کف، مبلمان و تجهیزات شهری، پوشش گیاهی، آب و ... می‌شود (۱۶). و دوم وجه - کالبدی - زیبایی شناختی که شامل وجه محسوس فضا و مواردی همچون چشم نوازی کالبد فضا بوده و بیشتر ناظر بر عناصری است که تبیین کننده فرم منظر شهری می‌باشد و مبین شکل، رنگ، گشتالت، بافت، پیکره، وضع قرارگیری و... می‌باشند. بر این اساس آنچه که ساختار هندسی محیط را شکل می‌دهد مانند تعادل، وضوح، تضاد، هماهنگی، یکپارچگی، تناسب، تنوع از جمله مؤلفه‌هایی هستند که بر زیبایی شناسی کالبدی منظر تاثیر گذارند (۱۷). در عین حال که مؤلفه‌های زیبایی شناختی کالبدی به طور خاص در مقیاس خیابان‌های شهری می‌توانند بر هماهنگی بین مقیاس ساختمان با نوع خیابان در منطقه، وحدت فضایی، پیوستگی جداره بیرونی،

رشته طراحی شهری، دغدغه این رشته بوده و با تکوین و به بلوغ رسیدن آن، تغییر کرده است (۱۰). در مقابل مفهوم نوین منظر، اندیشه انسان محوری از دوران باستان مطرح بوده است به طوری که در یونان باستان همزمان با اوج گیری رنسانس در ایتالیا مظاهری از آن آشکار می‌شود و در دوران مدرنیسم، اومانیسم بیش از گذشته اهمیت می‌یابد. تا جایی که از حیث علم روانشناسی که انسان گرایی را در چارچوب نیازهای انسانی بررسی می‌کند برون آمده و به عرصه‌های مختلف از جمله شهرها، فضاهای شهری، و منظر شهری تسری پیدا می‌کند. اما آنچه در تمامی این عرصه‌ها مشترک است، تلقی انسان‌گرایانه‌ای است که از هریک از مفاهیم استنباط می‌شود. (۱) در نهایت ترکیب منظر با رویکرد انسان گرایی که منظر انسان‌گرایانه را خلق می‌سازد مفهوم جدیدی را شکل می‌دهد که نیازمند تشریح نظری است. منظر شهری، از یک سو، به ترکیبی از ساختمان‌های شهری و فضای محوطه بیرون ساختمان‌ها اشاره دارد که عمدتاً در قالب فضاهای عمومی، چشم اندازهای طبیعی، پیاده‌راه‌ها و سایر محیط‌های مصنوع نمایان می‌شوند تعریفی که به نقل از آلدوروسی ناظر بر مقیاس خیابان‌های شهری است و از سوی دیگر آن چیزی است که توسط مردم درک می‌شود و وجه مشخصه آن حاصل تأثیر و کنش متقابل بین عوامل طبیعی / انسانی است که با گذشت زمان تغییر و تکامل می‌یابد (۱۱). از این رو شهر و منظر شهری، محمل و بازتاب دهنده کنش‌های مختلف شهری است و درک درست منظر شهری مستلزم رهایی از دوگانه شناخته شده «عینی - ذهنی» است. این دوگانگی باعث شده است منظر به عنوان یک واقعیت مسلم فرض شود و یا از سوی دیگر، تا یک امر تزئینی تقلیل داده شود. حال آن که منظر شهرها نمایانگر آن است که مردم آن جامعه چگونه اندیشیده‌اند، چگونه رفتار کرده‌اند و چگونه ساخته‌اند. لذا می‌توان گفت: منظر برون‌داد یک واقعیت اجتماعی است که در یک ارتباط پدیدارشناسانه و نشانه‌شناسانه از سوی استفاده‌کنندگان از فضا به صورت پویایی مورد ادراک قرار می‌گیرد و به طور دائم باز تولید می‌شود (۱۲).

با کاربری‌ها که می‌تواند موجب ارتباط قوی‌تر مردم با بدنه شهری گردد، همگونی عملکردها و همجواری عملکردهای متناسب، سلسله مراتب خیابان و جداره‌ها، فعالیت‌های موجود در جداره‌ها، وجود مبلمان مناسب، علائم و نشانه‌های مکان یابی. هرچه عملکردها و فعالیت‌های رایج در فضا در تناسب باهم باشند تأثیر بهتری بر کیفیت منظر شهری دارند (۲۰).

ج) مؤلفه هویتی - مکانی: فضای شهری در ذهن کنشگران اجتماعی بازتاب می‌یابد و منظر ذهنی را شکل می‌دهد که در نحوه فعالیت درون فضا و شکل‌گیری فضا تأثیرگذار است (۲۰). این منظر از یک سو متأثر از هویت و مکان است و از سوی دیگر تولیدکننده آن نیز به شمار می‌رود. در واقع هویت مکان تشکیل شده از تصویر ذهنی، تولید تجارب، تفکرات، خاطرات و احساسات بی‌واسطه و تفسیر هدفمند از آنچه هست و آنچه باید باشد. فرایند شکل‌گیری هویت مکانی مشابه فرایند کلی شناخت است، یعنی فرد طی تجربه محیط‌های کالبدی آنها را در قالب مفاهیمی انتزاعی به ذهن می‌سپارد تا مبنای بازشناسی تجربه‌های بعدی قرار بگیرد. می‌توان مؤلفه‌های هویت بخش منظر شهری را به دو بخش فیزیکی-کالبدی و فرهنگی - تاریخی تقسیم کرد (۱۵). بر همین اساس در این پژوهش مؤلفه‌های فیزیکی هویت ساز منظر شهری به نمادها - نشانه‌ها، عناصر شاخص بصری و کالبدی تفکیک شده، مؤلفه‌های فرهنگی تاریخی منظر شهری، به دو شاخص ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی مکان و بناهای یادمانی تفکیک و مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

سازگاری سبک ساختمانی، زیبایی خط آسمان، رنگ و مصالح تاکید داشته باشند (۱۸).

ب) مؤلفه عملکردی: ویژگی‌های منحصربه‌فرد فضا متأثر از وجود عملکرد و فعالیت‌های متمایزی است که در فضا وجود دارند و به منظر شهری شکل می‌بخشند، این مؤلفه از یکسو دربرگیرنده تأمین حرکت و دسترسی سهل و مناسب پیاده‌ها و سواره‌ها به مراکز جاذب شهری است و از سوی دربرگیرنده عملکردهای دیگر همچون تفریح غیرفعال، تماشای مردم و مراسم گوناگون، غذا خوردن و گفتگو، روزنامه خواندن، ملاقات با دوستان و غیره بوده تا ضامن سرزندگی و غنای تجربه فضایی شهرگردند (۱۹). از این رو مؤلفه‌های عملکردی منظر شهری ناظر بر خدمات و تسهیلات مستقر در فضا، مسیرها و دسترسی‌ها، ساختمان‌ها، فضاهای سبز و سایر پهنه‌های عملکردی است که در بستر مکان و زمان وجود دارد. در بعد عملکردی منظر شهری هم چنین روابط بین عناصر و اجزاء مستقر درون فضا و نحوه آرایش فضایی آنها نیز به علت تأثیرگذاری بر فعالیت‌ها اهمیت دارد. از این رو پراکنش و تراکم فعالیت‌ها نیز در بعد عملکردی منظر مورد سنجش قرار می‌گیرند (۱۶). در مقیاس خیابان‌های شهری، عملکرد در منظر شهری را می‌توان در خواناسازی محیط، آرام سازی محیط، راهیابی در فضای شهری، تناسب، دسترسی دید که مؤلفه‌های آن عبارتند از: وجود کیفیت نفوذپذیری به فضاهای مجاور در عین رعایت سلسله مراتب و حریم، وجود فضاهای شهری و مکان‌های مکث در پیاده‌روها و ترکیب فضاهای شهری

جدول ۱- عناصر سازنده منظر شهری به تفکیک مؤلفه‌های کالبدی - عملکردی و هویتی - مکانی

عناصر		وجه / زمینه		مؤلفه‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ▪ درختکاری ▪ آب 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ پوشش گیاهی ▪ فضای سبز حاشیه‌ای 	عناصر	فضایی	کالبدی
		طبیعی		
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ نمای ساختمانها (مصالح، رنگ، فرم..) ▪ مبلمان و تجهیزات شهری ▪ محصوریت و تناسبات بنا 	عناصر	مصنوع	
		مصنوع		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ هنرهای خیابانی 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ کف سازی 			

	زیبایی شناختی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ تنوع و ریتم بدنه ▪ تقارن بدنه‌ها ▪ مقیاس و تناسبات 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ هندسه فضا ▪ رنگ ▪ نورپردازی
عملکردی	کالبدی - فعالیتی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ پراکنش و تراکم و تنوع خدمات و تسهیلات و فعالیتهای مستقر در فضا ▪ همگونی عملکردها و همجواری متناسب ▪ کیفیت دسترسی‌ها و نفوذپذیری ▪ وجود مکانهای مکث ▪ علائم و نشانه‌های مکان یابی 	
هویتی - مکانی	فرهنگی - تاریخی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی مکان ▪ بناهای یادمانی و آرامگاهی 	
	فیزیکی - کالبدی	<ul style="list-style-type: none"> ▪ نمادها و نشانه‌ها ▪ عناصر شاخص بصری و کالبدی 	

منبع (۱۵)

باشد (۲۳). یک خیابان انسان‌گرا تنها نیاز دسترسی و جابجایی را برآورده نمی‌سازد. بلکه فضایی است که هر فردی از اجتماع در خلق آن سهیم بوده و در عوض، این فضا قادر است نیازهای افراد با گونه‌ها و توانایی‌هایی متفاوت را برآورده نماید. هدف از طراحی فضاهای انسان‌گرا، خلق خیابان‌ها و میدان‌ها به نحوی است که شهروند در آن احساس امنیت بالاتر، کارایی بیشتر و سرزندگی فزاینده داشته باشد. این هدف از طریق تسهیل کنترل شهروند بر فضا تأمین خواهد شد (۲۴). از سوی دیگر دیدگاه معماری منظر، انسان محاط در طبیعت و منظر فضای مسلط بر انسان بوده و بعضاً محیط بر ساختارهای جزء و عناصر معماری است (۲۵). از این رو تحقق خیابان شهری انسان‌گرا بدون منظر انسان-گرایانه امکان پذیر نخواهد. لذا لازم است تا مؤلفه‌های شکل دهنده منظر شهری انسان‌گرایانه شناخته شود.

اگر به منظر شهری از بعد انسان‌گرایانه در چارچوب ادبیات نظری نگاه اندازیم؛ بر مبنای نظریات مختلف این حوزه سه کیفیت اصلی نیازهای انسانی، توانمندی‌های انسانی، و حالت ادراکی انسان را می‌توان به عنوان مؤلفه‌های اساسی شکل دهنده منظر انسان‌گرایانه (۲۶). بر مبنای نظریات جان لنگ، گلکار و اپلبارد در نظر گرفت.

از اواسط قرن بیستم دیدگاه انسان‌گرایی در پروژه‌های شهری شدت گرفت. این دیدگاه، فضای جمعی را به عنوان اوج شکوفایی حضور انسان در شهر شناخت که تنها، حامل بعد اقتصادی یا فرهنگی و یا صرفاً مفهومی نظری یا انتزاعی نیست. بلکه سؤالی است که با مجموعه‌ای از تجربه‌های محسوس و واقعی و آشنا برای فرد پیوند می‌خورد. در سه دهه اخیر دسترسی عابرین به فضاهای جمعی و حضور در آن، با برقراری تعادل میان استفاده کنندگان در حوزه جابجایی، فعالیت و نشانه‌های اعتقادی و فرهنگی، تحولات مثبتی داشته است. اما خطری شهر را از سوی جامعه حرفه‌ای تهدید می‌کند، این گروه روش تحقق هدف خود را طراحی پیاده راه در شهر می‌دانند و در این چارچوب، دچار بینش تک بعدی شده‌اند، در حالی که در طراحی شهری انسان-گرایانه تنها نمی‌توان به ابعاد فیزیکی اکتفا کرد (۲۲). در این رویکرد، طراحی خیابان شهری انسان‌گرا در واقع، شکل دهی فضای خیابان شهری مبتنی بر خواست‌های انسانی است. رویکرد انسانی به طراحی خیابان شهری، تلاش خود را جهت دستیابی به محیطی بهتر بر مبنای بنیادی‌ترین رفتارهای درونی انسان که همانا انگیزه‌ها و نیازهای او است، استوار ساخته است. با محور قرار دادن انگیزه‌های انسانی، فضای خیابان شهری می‌باید به ابعاد جسمی، ذهنی و روحی انسان در یک کلیت هماهنگ پاسخگو

خلافتانه): از طریق تنوع در طراحی و فرصت‌هایی که طراحی شهری برای شخصی سازی فضا و مشارکت در امر طراحی فراهم می‌آورد، پاسخ داده می‌شود.

۶. نیازهای شناختی - زیباشناختی: که براساس انگیزش‌های حسی و عقلی ایجاد می‌شود. این نیازها از طریق تأمین امکان فعالیت‌های فرهنگی - تفریحی به وسیله طراحی شهری، خلق مناظر شهری و طبیعی خوب و ایجاد غنا در کیفیات محیطی قابل پاسخگویی هستند (۲۸).

ب) کیفیت‌های متناسب با توانمندی‌های انسانی: در فرایند ادراک محیط رابطه‌ای دو طرفه میان ویژگی‌های محیط شهری و ادراک، شناخت، ارزیابی و رفتار انسان وجود دارد. در مرحله ادراک، محیط شهری هندسه و ویژگی‌های محسوس خود مانند ویژگی‌های بصری، صوتی، لمسی و بویایی را در معرض حواس انسان قرار می‌دهد که گلگزار از لفظ منظر عینی برای آن استفاده کرده است. با توجه به اینکه در این مرحله، اطلاعات محیطی در قالب منظر عینی، منظر صوتی، منظر بویایی، منظر چشایی و منظر لمسی توسط حواس پنجگانه مورد ادراک قرار می‌گیرند که در مجموع منظر حسی محیط را شکل می‌دهند (۲۹). فضای شهری از طریق دریافت‌های حواس گوناگون احساس و ادراک می‌شود و در ادراک فضا هر چه اندامهای حسی بیشتری تحریک شوند، تأثیرگذاری فضا بیشتر و درک از فضا کامل‌تر و عمیق‌تر صورت خواهد گرفت و احتمال جذابیت، نقش انگیزی و خاطره انگیزی فضا افزایش خواهد یافت. حواس پنج گانه شنوایی، بویایی، بینایی، بساوابی و چشایی، برای نخستین بار توسط ارسطو طبقه بندی شدند. پیشرفت حواس وابستگی زیادی به تاریخ تکامل دارد و می‌توان آن‌ها را به صورت زیر دسته بندی کرد. حواسی که با فواصل دور (حواس فاصله محور) در محیط سر و کار دارند و حواسی که در فواصل نزدیک (حواس بلافاصله) در محیط مورد استفاده قرار می‌گیرند (۳۰).

الف) کیفیت‌های متناسب با نیازهای انسانی: برای آن که بتوان به تبیین رابطه‌ای دقیق بین انسان و محیط پرداخت لازم است به این سؤال‌ها پاسخ داده شود: نیازهای انسان کدام است؟ محیط دارای چه قابلیت‌هایی است و در چه سطوحی توان بسترسازی برای پاسخ‌گویی به نیازها و خواست‌های انسان را دارد و انسان چگونه با محیط ارتباط برقرار می‌نماید؟ مطابق مدل ارائه شده از سوی جان لنگ، که به نوبه خود با اقتباس از نظریه سلسله مراتب نیازهای آبراهام مازلو تدوین شده است، کیفیت‌های طراحی شهری را می‌توان برحسب برآورده کردن گونه‌های مختلف نیاز انسان به صورت زیر طبقه بندی کرد:

۱. نیازهای فیزیولوژیک: نیازهایی همچون غذا، سرپناه و بهداشت هستند. چنین نیازهایی از طریق کیفیت مسکن، تسهیلات و تجهیزات کافی، آسایش (دما، آفتاب، باران، تنظیم شرایط اقلیم خرد) و حفظ تعادل بوم شناسی محل که در طراحی شهری لحاظ شده باشد، تأمین می‌شود.

۲. نیاز به ایمنی و امنیت: شامل نیازهایی نظیر مصون ماندن از مخاطرات و آلودگی‌ها، برخورداری از عرصه خصوصی مورد نیاز (محرمیت) و رعایت مسئله اشراف است. این نیازها از طریق تأمین کیفیت ایمنی معابر، امکان نظارت و مراقبت، نفوذپذیری و قابلیت دسترسی و انعطاف پذیری فضاها برآورده می‌شوند.

۳. نیاز به وابستگی (یا نیاز به احساس تعلق داشتن به یک جمع و گروه خاص): این نیاز از طریق تأمین تسهیلات اجتماعی، به نحوی که موجب تشویق مراودات اجتماعی محل شود، و از طریق تقویت حس مکان، هویت، خوانایی و تناسب بصری در طراحی شهری پیگیری می‌شود (۲۷).

۴. نیاز به عزت و اعتماد به نفس: تأمین این نیاز از طریق کیفیت و چگونگی مالکیت اراضی و مستحدثات، ایجاد «حس فردیت» و تعلق داشتن به مکان و گروه خاصی دنبال می‌شود.

۵. نیاز به تحقق خویشتن (خودشکوفایی یا نیاز به انجام فعالیتی

جدول ۲- حواس انسانی و مفاهیم آن

مفاهیم وابسته	حواس
بالاترین موقعیت در رتبه بندی حواس فراگیر شدن معماری مدرن و تاکید بر طراحی بر اساس قوانین دید چشم موجب شد تا طراحان به حس بینایی و قوانین ادراک بر مبنای آن بیشتر از سایر حواس انسان توجه کنند. ارتباط بینایی با نور، شکل، بافت، رنگ، حرکت و با جنبه‌هایی از ابعاد فضایی مانند فاصله و عمق در محیط	بینایی (بصری، دیداری)
ایجاد حس شنوایی به محرک‌های شنوایی بستگی زیادی دارد. صدای موجودات زنده مانند پرندگان و حیوانات صداها ناشی از زمین و طبیعت مانند رعد و برق، صدای آب و باد صداها مصنوعی انسان ساست مانند صدای ماشین آلات و آژیر.	شنوایی (شنیداری، صوتی)
طبقه بندی لامسه به عنوان پایین‌ترین حس در سلسله مراتب حواس ارتباط حس لامسه با نظام حرکت در محیط: تغییر مصالح، بافت در عناصر طبیعی و مصنوعی، حرارت محیط، رطوبت محیط، میزان تغییرات و میزان مقاومت سطحی که انسان بر آن حرکت می‌کند. ارتباط حواس با لامسه از جمله بینایی	لمسی (بساوایی)
درک قوی از مکان و موقعیت با استفاده از حس بویایی در هنگام شناسایی فضا خوشایند یا ناخوشایند بودن آنها، توداعی مثبت یا منفب آن‌ها، میزان کنترل بیشتر انسان بر آن، حساسیت متفاوت افراد به بوها، بو و تصویرسازی ذهنی	بویایی
ارتباط گیرنده‌های بویایی یا گیرنده‌های چشایی، حس چشایی و خاطره‌ها	چشایی

منبع: (۲۹)

عنوان محرکی برای برانگیختن احساسات و تداعی معانی تلقی می‌شود.

۲. حالت عملیاتی: حالتی است که غالباً توسط افراد در زندگی روزمره به کار گرفته می‌شود، نظیر تردد از مکانی به مکان دیگر به منظور انجام عملکرد خاصی همچون کار، ملاقات و غیره.

۳. حالت استنباطی: در این حالت افراد برای حمایت از فعالیت‌های عملیاتی و واکنشی - عاطفی خود در جست و جوی کسب اطلاعات از محیط و در نهایت، فهم «معنی» آن هستند. در این وضعیت اطلاعات استنباط شده موجب روشن شدن هویت فردی و جمعی محیط و جامعه مرتبط با آن و در نهایت، تعریف «حس مکان» می‌شود (۳۲).

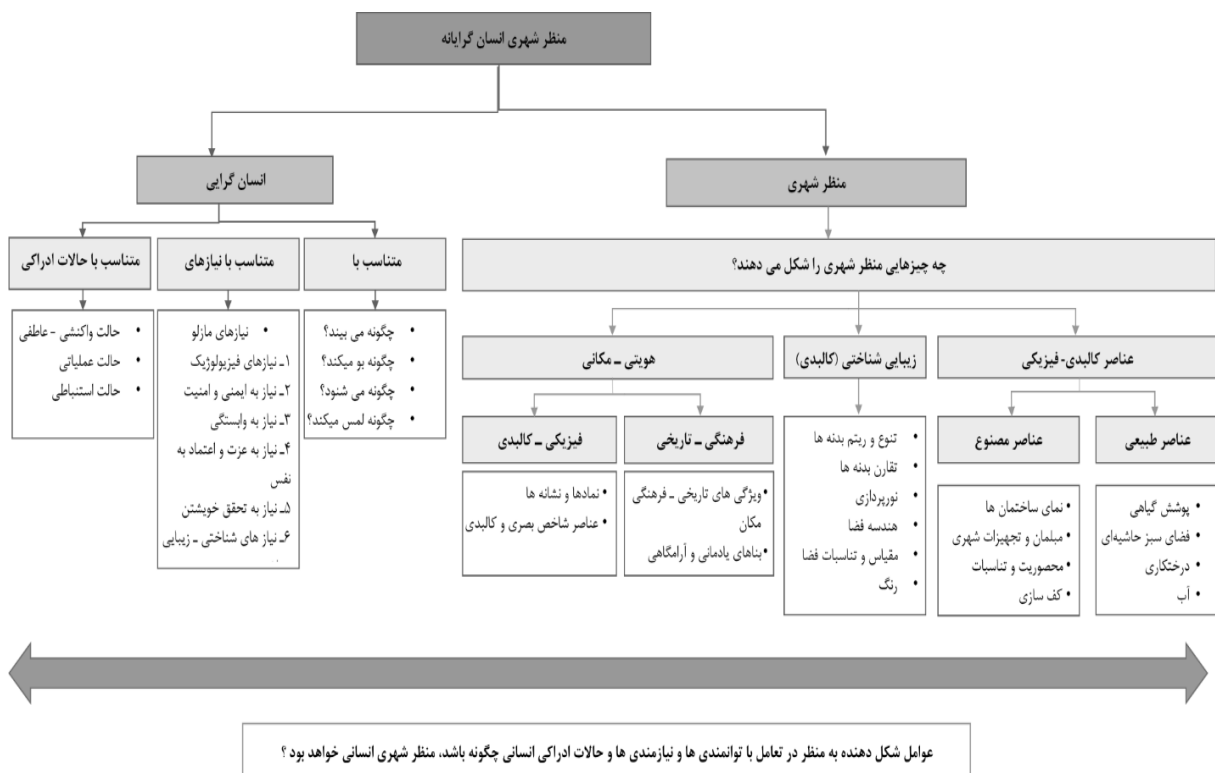
ج) کیفیت‌های متناسب با پاسخگویی به حالات ادراکی مختلف انسان: از دیدگاه لینیچ «ادراک»، تظاهر عینی «معانی» هستند، معنایی که به واسطه حضور در فضا ادراک آن تعیین می‌شود و تداوم این تجربه تحقق شناخت و ادراک فضایی را میسر می‌سازد (۳۱). بنابراین منظر انسان‌گرایانه زمانی تحقق می‌یابد که بتواند پاسخگوی حالت‌های ادراکی استفاده‌کنندگان فضا باشد. یکی از برجسته‌ترین نظریات در این حوزه، نظریه اِپلینر به شمار می‌رود. وی واکنش‌های ادراکی انسانی در برابر محیط را در مدل خود به سه حالت تفکیک می‌کند:

۱. حالت واکنشی - عاطفی: این حالت دربرگیرنده واکنش‌های عاطفی افراد نسبت به محیط است. در این وضعیت محیط به

متنوع‌تری از نیازهای جامعه را در طراحی لحاظ کنند. بدین ترتیب کیفیت‌های طراحی شهری براساس مدل اپلیکیشن بر حسب ارتباطشان با یکی از حالات ادراکی انسان در قالب سه مؤلفه عملیاتی، استنباطی و واکنشی- عاطفی قابل طبقه بندی هستند (۳۳).

در نهایت برای فراهم شدن امکان سنجش فرضیه پژوهش چارچوب پژوهش را می‌توان متکی بر عناصر سازنده هر یک از دو مؤلفه منظر شهری و انسان‌گرایی ترسیم کرد.

از آنجا که افراد پیوسته در وضعیت حرکات آونگی میان حالت‌های عملیاتی، واکنشی - عاطفی و استنباطی هستند، لازم است که کیفیت محیط نیز بر آورنده تقاضاهای متنوع و انواع توجهاتی باشد که بدان مبذول می‌شود. از این رو طراحان شهری نمی‌توانند توجه خود را تنها به یکی از حالات سه گانه ادراک محیط معطوف کنند، بلکه لازم است که آنان به شکل گسترده‌تری به کیفیت‌هایی که انتظار تجلی‌شان در محیط طبیعی و مصنوع انتظار می‌رود، توجه کرده و طیف وسیع‌تر و

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

مشکلات مبتلا به شهر مذکور از طریق توجه به استخوان بندی اصلی شهر. ایجاد فضاهای متنوع شهری. تنوع کاربری زمین. ارتقای هویت شهروندان. افزایش کیفیت محیط زیست زندگی. ایجاد حس تعلق به محیط در شهروندان امکان پذیر می باشد (۳۴). قره بگلو و خواجه سعید، (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان وونرف؛ مؤلفه‌های منظر شهری در خیابان برای زندگی، نهایتاً منظر شهری وونرف به عنوان پدیده‌ای عینی-ذهنی، با ارتقای سرزندگی، افزایش تعاملات اجتماعی و القای حس مکان در

علیمردانی و واعظی، (۱۳۹۸)، در بررسی میزان کیفیت و هویت‌مندی منظر شهری اسلامشهر از نظر شهروندان، بر اساس مطالعه میدانی انجام شده در تحقیق حاضر مشخص گردید که ارتباط مستقیم و تنگاتنگی بین هویت شهر و کیفیت محیط زیست آن با رفتار شهروندان ساکن در آن شهر وجود دارد. علاوه بر آن همواره هویت شهری به عنوان یکی از اصول اساسی توسعه پایدار در زمینه شناخت شهرها محسوب می گردد. بنابراین با توجه به شناخت همه جانبه از شهر اسلامشهر. راه حل مسایل و

نشانه‌ها در خوشه زیباشناختی کالبدی است (۱۵). یانگ، (۲۰۲۰)، در برنامه ریزی منظر اکولوژیکی انسانی در منطقه آب نما شهری، این مقاله معنا و ویژگی‌های منظر آب‌نمای شهری را بر اساس اکولوژی انسانی منظر، از جمله ایده‌ها و اصول طراحی منظر اکولوژیکی آب‌نما، توضیح می‌دهد (۳۶). ژو و همکارانش، (۲۰۱۸)، در بررسی علت و تکامل سرزندگی خیابان‌های شهری تحت بعد زمان: نه مورد از خیابان‌ها در شهر نانجینگ، چین، فرم خیابان، از جمله تراکم ساختمان، تداوم، و ارتفاع عرض؛ نوع کسب و کار خیابانی، از جمله فروشگاه‌ها، تراکم عملکرد و میزان نفوذ؛ و دسترسی به خیابان، شماره ورودی/خروج، حمل و نقل و راه رفتن. پس از محاسبه مقادیر زیر فاکتورها، یک روش رتبه بندی به منظور رتبه بندی تاثیر همه عوامل برای یک جامعه کاربردی اعمال شده است (۳۷). تمیمی فاجردین، (۲۰۱۸)، در مطالعه ای با عنوان آیا حمایت از فعالیت می تواند بر تصویر یک خیابان تأثیر بگذارد؟ نتایج نشان می دهد که متغیر مستقل عوامل حمایت کننده فعالیت است که شامل نوع فعالیت، شکل، رنگ، ابعاد، مواد، موقعیت و روشنایی است (۳۸). گوود و همکارانش، (۲۰۱۷)، دیدگاه انسان‌گرایانه درباره دانش برای برنامه‌ریزی: مفاهیمی برای نظریه، تحقیق و عمل، انسان‌گرایی، برنامه ریزان را برای پیوند دانش به عمل به عنوان یک پروژه عمیقاً جمعی دعوت می کند که در آن دسته "برنامه ریزان" شامل چندین بازیگر است که چشم اندازهای متعددی را در بر می گیرد. تولید جمعی از دانش برنامه ریزی نیاز به برنامه ریزان دارد که مطالبات انحصاری را به دانش معتبر و اشکال متفاوتی از تخصص متقاعد کند و اذعان کند که دانش برنامه ریزی ناشی از شیوه‌های تولید و توزیع دموکراتیک توزیع شده و فراگیر است. سوم، انسان‌گرایی یک برنامه ریزی گسترده و فراگیر را تشریح می کند که نقش بازیگران انسانی و غیر انسانی را در ایجاد جهان که در آن ساکن هستند، به ارمغان می آورد (۳۹).

روش بررسی

با توجه به نقش مهم منظر شهری در شکل‌گیری فضاهای شهری انسان‌گرایانه، هدف پژوهش حاضر بر ارزیابی میزان انسان‌گرایانه بودن منظر خیابان امام تبریز می‌باشد. از این رو این پژوهش به

فضای ادغام شده پیاده، دوچرخه و سواره به عنوان فضای اشتراکی محله پیاده‌مدار دموکراتیک و زیست‌پذیر مطرح می‌شود که تداعی خیابان زندگی برای ساکنین خواهد بود (۳). فشقایبی و همکارانش، (۱۳۹۶)، تدوین معیارهای طراحی منظر شهری در راستای برانگیزش حس تعلق به مکان، در این مطالعه به اصول و معیارهای طراحی منظر در راستای برانگیزش حس مکان اشاره شده و در پایان اصول ادراکی و زمینه‌ای در طراحی منظر شهری برای ارتقا حس مکان و تعلق به مکان به اختصار تدوین و ارائه شده است (۳۵). شیعه و همکارانش، (۱۳۹۶)، تدوین چارچوب نظری منظر شهری به کمک نظریه تولید فضا و نیروهای مؤثر بر منظر شهری، بیان می‌کنند منظر نه سوژه است و نه ابژه، بلکه برون‌داد یک واقعیت اجتماعی است که در یک ارتباط پدیدارشناسانه و نشانه‌شناسانه از سوی استفاده‌کنندگان از فضا به صورت پویایی مورد ادراک قرار می‌گیرد. منظر به سه زیرتعریف تقسیم می‌شود که به واسطه نیروهای مؤثر بر منظر شهر، تولید و بازتولید می‌گردند؛ منظر ادراک شده، منظر تصور شده و منظر زیسته. سپس به کمک مفهوم نیروهای مؤثر بر منظر تلاش می‌شود، ابهام‌های نظریه تولید فضا رفع شده و برای چارچوب نظری منظر شهری متناسب شود (۱۰). کریمی مشاور و همکارانش، (۱۳۹۴)، سنجش اولویتهای خوانش منظر فضاهای شهری از دیدگاه شهروندان در میدانهای شهری همدان، نتایج تحقیق نشان میدهد بیشترین و بالاترین اولویتهای منظر میداین شهری از دیدگاه شهروندان به ترتیب مربوط به شاخص پوشش گیاهی و درختکاری در خوشه کالبدی - فیزیکی، بناهای یادمانی و آرامگاهی در خوشه هویتی - مکانی و مقیاس و تناسبات فضا در خوشه زیباشناختی کالبدی در میدان بوعلی سیناست. همچنین در میدان اما م خمینی بالاترین اولویتهای مربوط به شاخص نمای ساختمان‌ها در خوشه کالبدی و فیزیکی، «ویژگیهای تاریخی و فرهنگی مکان در خوشه هویتی - مکانی و تقارن بدنه‌ها در خوشه زیباشناختی - کالبدی است. از دیدگاه متخصصین بالاترین اولویتهای منظر شهری نسبت به معیارها مربوط به شاخص نماهای ساختمان در خوشه کالبدی - فیزیکی، بناهای یادمانی و آرامگاهی در خوشه هویتی - مکانی و نمادها و

خوشه‌ای صورت گرفته است و سهم هر یک از این مقطع‌ها ۱۲۸ نفر پیش بینی شده است. ابزار پژوهش در این تحقیق، پرسشنامه به تفکیک هریک از مقاطع انتخاب شده به عنوان فضاهای نمونه پژوهش بوده است که پاسخ‌دهی به پرسشها بر مبنای طیف لیکرت صورت گرفته است. روایی پرسشنامه از طریق شیوه روایی صوری بررسی شده که بر این اساس پیش از تدوین نسخه نهایی پرسشنامه در اختیار خبرگان و اساتید حوزه معماری و شهرسازی قرار گرفته و پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس نتایج به دست آمده، آلفای کل پرسشنامه برابر با ۰/۸۸۶ بوده است. مقدار آلفا در ارتباط با هریک از مؤلفه‌های سنجش منظر انسان‌گرایانه محاسبه گردیده است که با توجه به نتایج جدول، مقدار آلفا در تمامی مؤلفه‌ها قابل پذیرش بوده است.

جهت هدف از نوع کاربردی محسوب می‌شود که در آن روش پژوهش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر تکنیک پیمایشی استفاده شده است. حجم نمونه با توجه به مشخص نبودن حجم جامعه آماری؛ فرمول کوکران از نوع جامعه نامحدود در نظر گرفته شده و حجم جامعه آماری شامل ۳۸۴ نفر از بازدیدکنندگان و استفاده کنندگان از خیابان امام تبریز (میدان ساعت تا فلکه دانشگاه) در نظر گرفته شد. از جهات مختلف خیابان امام تبریز (میدان ساعت تا فلکه دانشگاه) افراد مورد پرسشگری قرار گرفتند. به منظور فراهم شدن امکان بررسی وضعیت خیابان امام تبریز (میدان ساعت-فلکه دانشگاه، سه مقطع از این خیابان با توجه به معیارهای سازنده منظر شهری به شیوه هدفمند انتخاب گردید. این سه مقطع که فضاهای نمونه پژوهش محسوب می‌شوند شامل خیابان امام تبریز است. بر این اساس نمونه گیری به شیوه

جدول ۳- پایایی مؤلفه‌های سنجش منظر انسان‌گرایانه

مؤلفه‌ها	تعداد گویه‌ها	مقدار آلفا	معناداری
توانمندی‌های انسانی	۷	۰/۵۸	۰/۰۰۰
نیازمندی‌های انسانی	۱۲	۰/۸۲۴	۰/۰۰۰
حالات ادراکی انسان	۷	۰/۷۳۲	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

LSD صورت گرفته است. در نهایت به منظور فراهم شدن امکان رتبه بندی فضاهای نمونه پژوهش بر مبنای سازه‌های منظر انسان‌گرایانه از تکنیک تاپسیس بهره گرفته شده است.

در نهایت با تکمیل پرسشنامه‌ها، نتایج به دست آمده از طریق نرم افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت و تحلیل داده‌ها با در بخش توصیفی با استفاده از میانگین و انحراف معیار و در بخش استنباطی با استفاده از تحلیل واریانس، آزمون تعقیبی

جدول ۴- مولفه‌ها و زیر مولفه‌های تحقیق

مؤلفه‌ها	زیر مولفه‌ها
توانمندی‌های انسانی	نمای ساختمان‌ها
	ساختمان بلندمرتبه
	آلودگی جوی‌ها
	آلودگی صوتی صدای خودرو
	صداها و طبیعت
	عملیات حفاری یا ساختمانی
	درگیری و تنش بین افراد
	مبلمان مناسب نشستن / توقف

قرارگیری پیاده روها در سایه یا آفتاب	نیازمندی‌های انسانی
تعداد کاربری‌های فعال شب	
روشنایی خیابان در شب	
مسیرهای دسترسی	
کف سازی پیاده روها	
بروز فعالیت و تعامل بین مردم	
برخوردهای مفید مابین افراد	
مکان ملاقات یا قرار دوستانه	
معرفی به دوستان	
فضاهای سبز و درختکاری شده	
استفاده از رنگ‌ها و طرح‌ها	
بناهای تاریخی مستقر در فضا	حالات ادراکی انسان
نوع بناها و عناصر درون فضا	
دسترسی به تنوع فعالیتی	
تعداد کاربری اوقات فراغت	
تعلق خاطر به خیابان	
پر رنگ بودن حضور پیاده	
آسایش خاطر هنگام حضور	

منبع: (۶، ۲۳، ۲۰۲۱، ۲۸، ۱۰)

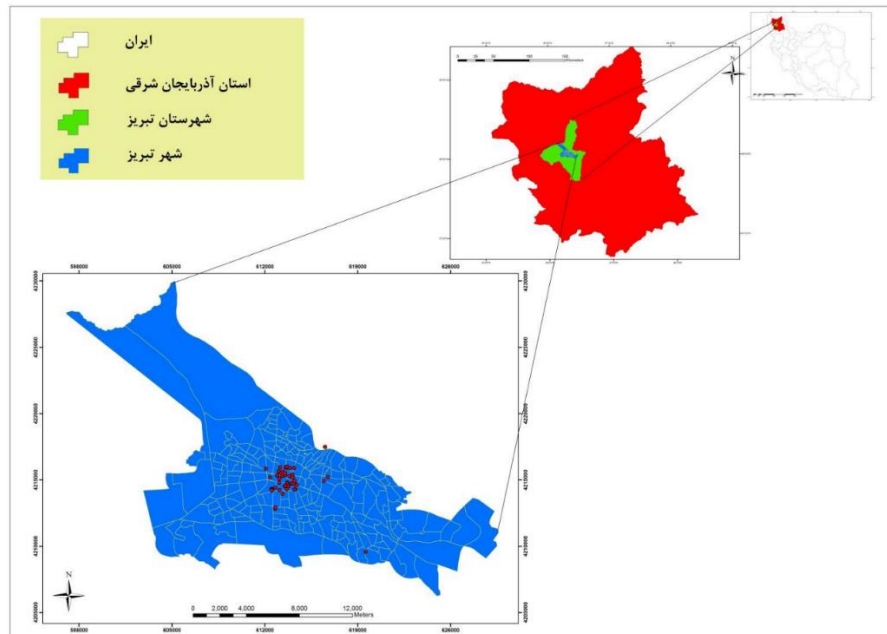
محدوده مورد مطالعه

می ریزد و مهرانرود از میانه تبریز می‌گذرد که اکثراً در فصول مختلف سال بی آب است. تبریز زمانی دارای باغات و مزارع فرح انگیز و پر آوازه ای بود به همراه قنات‌ها و چشمه‌های متعدد که امروز تمامی آن همه باغات و مزارع از میان رفته یا درحکم از میان رفتن است و گستره شهر پیرامون خود را به مناطق مسکونی، تجاری، اداری، و صنعتی و خدماتی مبدل ساخته است. خیابان امام خمینی تبریز (پهلوی سابق) اولین و اصلی ترین خیابان تبریز است که در دوران سلطنت پهلوی از شرق تا غرب شهر تبریز ساخته شد. این خیابان از دروازه تهران در شرقی ترین نقطه شهر تبریز تا میدان راه آهن در غربی ترین بخش شهر تبریز کشیده شده است. این خیابان اولین خیابانی است که در تبریز در سال ۱۳۵۶ در زمان محمدرضا پهلوی آسفالت شد. در گذشته مردم به این خیابان قیرقیم (به معنی آسفالت) و باش خیابان به معنی (خیابان اصلی) نیز می‌گفتند. حتی به این خیابان خیابان شاه نیز می‌گفتند. این خیابان چهار راه‌های متعددی دارد از قبیل، میدان راه آهن، خطیب، نصف راه، میدان قونقا، باغ

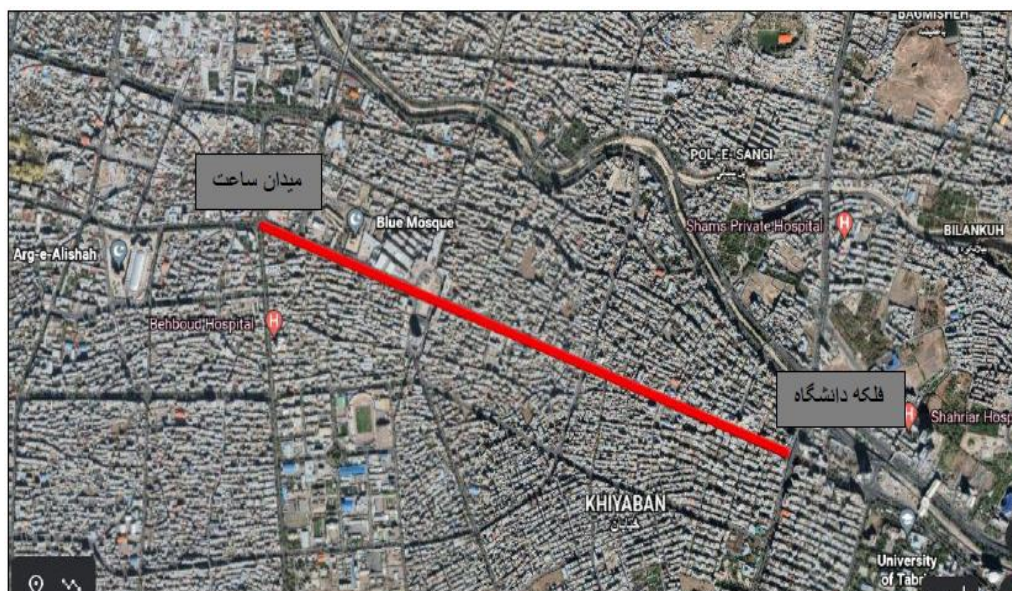
استان آذربایجان شرقی با جمعیت ۳۹۰۹۶۵۲ نفر از استانهای ترک نشین ایران است که تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی در ناحیه شمال غربی آن واقع شده است. مرکز استان شهر تبریز با جمعیت ۱۵۹۳۳۷۳ نفر ۴۲ درصد جمعیت استان را به خود اختصاص داده است (۳۹) شهر تبریز در ۴۶ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و دو دقیقه عرض شمالی از نصف النهار گرینویچ واقع شده است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۴۰۰ متر می باشد. با وسعتی حدود ۱۱۸۰۰ کیلومتر در قلمرو میانی خطه آذربایجان و در قسمت شرقی شمال دریاچه ارومیه و ۶۱۹ کیلو متری غرب تهران قرار دارد. در ۱۵۰ کیلو متری جنوب جلفا، مرز ایران و جمهوری آذربایجان قرار گرفته است. جمعیت تبریز بیش از یک و نیم میلیون نفر می‌باشد. تبریز از سمت جنوب به رشته کوه منفرد همیشه پر برف سهند و از شمال شرقی به کوه سرخ فام (عون بن علی عینالی) محدود می‌شود. رودخانه آجی چای (تلخه رود) از قسمت شمال و شمال غرب تبریز می‌گذرد و بعد از طی مسافتی قابل توجه در دشت تبریز به دریاچه ارومیه

دانشگاه و... اکثر راهپیمایی های تبریز ما بین شهناز و آبرسان برگزار می شود (۴۰).

گلستان، شهناز، سه راه طالقانی، سه راه فردوسی، میدان ساعت، خاقانی، منصور، شهید جدیری (حلمه دربندی) آبرسان، فلکه

شکل ۲- نقشه موقعیت جغرافیایی شهر تبریز و منطقه‌ی مورد مطالعه. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

شکل ۳- عکس هوایی محدوده مورد مطالعه (میدان ساعت تا فلکه دانشگاه) منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

یافته‌ها

گردیده است. در بررسی کیفیت توانمندی‌های انسانی با توجه به مبانی و مدل نظری پژوهش، سه مؤلفه دیدن، بوییدن و شنیدن

جهت پاسخ گویی به سوالات پژوهش هریک از سه مؤلفه منظر انسان‌گرایانه، با استفاده از میانگین و انحراف معیار توصیف

صورت می‌گیرد و در این میان وجود ساختمان‌های بلندمرتبه که از یکسو از دور قابلیت رویت دارند و از سوی دیگر معرف فضا می‌توانند باشند با میانگین ۲/۵۶ کمتر در وجه انسانی منظر مورد توجه بوده‌اند. با توجه به اینکه معمولاً استقرار بناهای بلندمرتبه مقیاس انسانی فضا را تحت تأثیر قرار می‌دهد این نتیجه هم راستا با رویکرد پژوهش حاضر است.

مدنظر قرار گرفته و سپس گویه‌های منظر شهری متناسب با آن طرح شده است. نتایج به دست آمده از بررسی میانگین و انحراف معیار کیفیت توانمندی‌های انسانی که در جدول ۴ ثبت شده است نشان می‌دهد که شنیدن صداهای طبیعت با میانگین ۴/۰۹ بیش از سایر گویه‌ها از منظر پاسخگویان در فضا مشاهده شده است. و درحالی که اولین مواجهه فرد با فضا از طریق بینایی

جدول ۵- میانگین و انحراف معیار کیفیت توانمندی انسانی برای پایداری منظر

مؤلفه‌ها	گویه‌های منظر شهری	تعداد	میانگین	انحراف معیار
دیدن	نمای ساختمان‌ها	۳۸۴	۳/۱۶	۱/۱۸
	ساختمان بلندمرتبه	۳۸۴	۲/۵۶	۱/۱۲
بوییدن	آلودگی جوی‌ها	۳۸۴	۳/۴۳	۱/۲۳
شنیدن	آلودگی صوتی صدای خودرو	۳۸۴	۴/۰۰	۱/۰۹
	صداهای طبیعت	۳۸۴	۴/۰۹	۰/۹۶
	عملیات حفاری یا ساختمانی	۳۸۴	۳/۱۵	۱/۰۹
	درگیری و تنش بین افراد	۳۸۴	۲/۸۹	۱/۰۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

در نظر گرفته شده برای سنجش کیفیت نیازمندی‌های انسانی در منظر شهری خیابان امام تبریز برخوردار بوده است. در این میان گویه‌های مرتبط با ایمنی و امنیت مانند تعداد کاربری‌های فعال در شب، روشنایی خیابان در شب، کف سازی پیاده‌روها به ترتیب با میانگین ۳/۵۱، ۳/۳۸ و ۳/۳۷ در رتبه‌های بعدی مورد توجه استفاده‌کنندگان از این خیابان قرار داشته است. هم چنین بر اساس این نتایج می‌توان اظهار کرد به ترتیب نیازهای زیبایی‌شناختی، نیازهای فیزیولوژیک، ایمنی و امنیت، نیاز به وابستگی، تعلق مدنظر پاسخگویان بوده‌اند و نیاز تعلق به خویشتن و اعتماد به نفس هر دو با میانگین ۲/۹۷ در پایین‌ترین جایگاه از این هرم قرار گرفته‌اند. (جدول ۶)

در بررسی مؤلفه نیازمندی‌های انسانی، نتایج به دست آمده از بررسی میانگین و انحراف معیار داده‌ها نشان می‌دهد که استفاده از رنگ‌ها و طرح‌ها در پاسخ به نیاز زیبایی‌شناختی با میانگین ۴/۱۱ و مبلمان مناسب برای نشستن یا توقف در پاسخ به نیازهای فیزیولوژیک با میانگین ۴/۰۴ در انتخاب خیابان امام تبریز برای حضور توسط پاسخگویان تأثیرگذار بوده است. اگرچه انتظار می‌رفت نتایج به مانند هرم مازلو به گونه‌ای باشد نیازهای فیزیولوژیک بر سایر نیازها مقدم باشد اما وجه زیبایی‌شناختی منظر خیابان امام در ارتباط با استفاده از رنگ‌ها و طرح‌ها بیش از نیازهای فیزیولوژیک مورد توجه استفاده‌کنندگان از این فضا قرار گرفته است. بر این اساس حتی قرارگیری پیاده‌رو در سایه یا آفتاب با میانگین ۲/۵۹ از کمترین میانگین در بین گویه‌های

جدول ۶- میانگین و انحراف معیار کیفیت نیازمندی‌های انسانی برای پایداری منظر شهری

مؤلفه‌ها	گویه های منظر شهری	تعداد	میانگین	انحراف معیار
نیازهای فیزیولوژیک	مبلمان مناسب نشستن / توقف	۳۸۴	۴/۰۴	۰/۸۹
	قرارگیری پیاده روها در سایه یا آفتاب	۳۸۴	۲/۵۹	۱/۱۱
ایمنی و امنیت	تعداد کاربری‌های فعال شب	۳۸۴	۳/۵۱	۱/۱۲
	روشنایی خیابان در شب	۳۸۴	۳/۳۸	۱/۰۳
	مسیرهای دسترسی	۳۸۴	۲/۸۹	۱/۰۵
	کف سازی پیاده روها	۳۸۴	۳/۳۷	۱/۱۳
وابستگی	بروز فعالیت و تعامل بین مردم	۳۸۴	۳/۰۱	۱/۰۲
	برخوردهای مفید مابین افراد	۳۸۴	۲/۹۷	۱/۰۵
اعتماد به نفس	مکان ملاقات یا قرار دوستانه	۳۸۴	۲/۹۷	۱/۳۱
تعلق به خویشتن	معرفی به دوستان	۳۸۴	۲/۹۷	۱/۲۴
زیبایی شناختی	فضاهای سبز و درختکاری شده	۳۸۴	۳/۰۹	۱/۲۹
	استفاده از رنگ‌ها و طرح‌ها	۳۸۴	۴/۱۱	۰/۸۸

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰.

در بررسی کیفیت حالت‌های ادراکی انسان، بالاترین میانگین به گویه تعداد کاربری‌های اوقات فراغت موجود در فضا در پاسخ به واکنش عملیاتی با میانگین ۳/۵۵ و سپس آسایش خاطر هنگام حضور در حالت استنباطی از فضا با میانگین ۳/۵۴ باز می‌گردد. و گویه پررنگ بودن حضور پیاده با میانگین ۲/۸۷ از کمترین میانگین برخوردار است. با احتساب نتایج جدول ۶، در بررسی

کیفیت حالت‌های ادراکی، از منظر پاسخگویان حالت عملیاتی با میانگین ۲/۲۸۵ که مبتنی بر فعالیت‌های روزمره و کار است از منظر پاسخگویان برای حضور درون فضا بیشتر اهمیت داشته است و در رتبه بعدی حالت واکنشی - عاطفی با میانگین ۳/۰۵ و در نهایت حالت استنباطی با میانگین ۲/۹۵ قرار گرفته است.

جدول ۷- میانگین و انحراف معیار کیفیت حالات ادراکی انسان برای پایداری منظر شهری

مؤلفه‌ها	گویه های منظر شهری	تعداد	میانگین	انحراف معیار
واکنشی عاطفی	بناهای تاریخی مستقر در فضا	۳۸۴	۳/۲۹	۱/۲۷
	نوع بناها و عناصر درون فضا	۳۸۴	۳/۱۲	۱/۱۴
عملیاتی	دسترسی به تنوع فعالیتی	۳۸۴	۳/۰۲	۱/۱۴
	تعداد کاربری اوقات فراغت	۳۸۴	۳/۵۵	۱/۱۴
استنباطی	تعلق خاطر به خیابان	۳۸۴	۲/۸۷	۱/۲۲
	پررنگ بودن حضور پیاده	۳۸۴	۲/۴۶	۱/۲۳
	آسایش خاطر هنگام حضور	۳۸۴	۳/۵۴	۱/۰۸

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰.

معناداری در هر سه کیفیت از خطای قابل قبول در سطح اطمینان ۹۵ درصد که برابر با ۰/۰۵، تفاوت معناداری وجود دارد. هم چنین بررسی مقدار آماره F نشان می‌دهد که در بین مؤلفه‌های مطرح شده بیشترین تفاوت در کیفیت توانمندی‌های انسانی با مقدار ۵۴/۴۵۶ و سپس نیازمندی‌های انسانی با مقدار ۲۱/۴۷۶ است و حالات ادراکی انسان‌ها با مقدار ۵/۷۶۲ به جهت کوچکتر بودن مقدار آماره F کمترین تفاوت را در بین سه مقطع در نظر گرفته شده از خیابان شهری امام تبریز داراست.

در ادامه به منظور بررسی میزان تفاوت هریک از این کیفیت‌ها در خیابان تبریز، از آزمون تحلیل واریانس یک سویه استفاده شده است. تا در راستای فرضیه مطرح شده به این سؤال پاسخ گفته شود که آیا در میزان برخورداری از کیفیت‌های انسان‌گرایانه در منظر شهری ساکنان‌های معین شده از خیابان امام (میدان ساعت-فلکه دانشگاه) تفاوت معناداری وجود دارد؟ همانطور که نتایج جدول تحلیل واریانس (جدول ۸) نشان می‌دهد بین سه مقطع در نظر گرفته شده از خیابان امام تبریز در میزان برخورداری از کیفیت‌های انسان‌گرایانه منظر به جهت پایین‌تر بودن مقدار

جدول ۸- تحلیل واریانس یک طرفه پژوهش برای پایداری منظر شهری

مقدار معناداری	آماره F	میانگین مربع‌ها	درجه آزادی	مجموع مربع‌ها	مؤلفه‌ها	
۰/۰۰۰	۵۴/۴۵۶	۷۳۵/۶۲۸	۲	۱۴۷۱/۲۵۵	بین گروهی	توانمندی انسانی
		۱۳/۵۰۹	۳۸۱	۵۱۴۶/۸۰۵	درون گروهی	
۰/۰۰۰	۲۱/۴۷۶	۱۱۵۲/۶۴۸	۲	۲۳۰۷/۲۹۷	بین گروهی	نیازمندی انسانی
		۵۳/۷۱۹	۳۸۱	۲۰۴۶۶/۸۶۷	درون گروهی	
۰/۰۰۴	۵/۷۲۶	۱۴۵/۲۶۸	۲	۲۹۰/۵۳۶	بین گروهی	حالات ادراکی انسان
		۲۵/۳۶۸	۳۸۱	۹۶۶۵/۳۹۸	درون گروهی	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

نیازمندی‌های انسانی از نتایج به دست آمده در بررسی کیفیت توانمندی‌های انسانی تبعیت می‌کند به نحوی که در این مؤلفه نیز تفاوت میان مقطع میدان ساعت تا جدیری با دو مقطع دیگر به صورت معناداری قابل پذیرش است اما تفاوت معنادار بین آبرسان تا فلکه دانشگاه و جدیری تا آبرسان به جهت بالاتر بودن مقدار معناداری از سطح خطای ۰/۰۵ که در اینجا برابر با ۰/۴۶ است، دیده نمی‌شود. بررسی تفاوت میانگین در کیفیت حالات ادراکی انسانی مطابق دو مؤلفه پیشین است. بنابراین تنها تفاوت میانگین بین دو مقطع آبرسان تا فلکه دانشگاه و جدیری تا آبرسان به جهت برابر بودن مقدار معناداری با ۰/۴۴۲ که بیش از خطای ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد است معنادار نمی‌باشد.

در ادامه جهت مشخص شدن مقدار پراکندگی بین میانگین‌های گروه‌های بررسی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده شده است. نتایج بررسی دو به دو در کیفیت توانمندی‌های انسانی نشان می‌دهد که تفاوت میانگین بین مقطع آبرسان تا فلکه دانشگاه و میدان ساعت تا جدیری به طور معناداری با تفاوت ۴/۳۸۲ در سطح خطای ۰/۰۵ برقرار است این درحالی است که تفاوت بین مقطع آبرسان تا فلکه دانشگاه و جدیری تا آبرسان به جهت بالاتر بودن مقدار معناداری ۰/۲۷۰ از سطح خطای ۰/۰۵ معنادار نمی‌باشد. هم چنین نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که مقایسه زوجی میانگین‌ها بین مقطع میدان ساعت تا جدیری به دو مقطع دیگر به علت پایین‌تر بودن مقدار معناداری از سطح خطای ۰/۰۵، از تفاوت معنادار برخوردار است. بررسی تفاوت میانگین کیفیت

جدول ۹- بررسی تفاوت میانگین‌ها در هریک از مقاطع با استفاده از آزمون تعقیبی LSD

معناداری	خطای استاندارد	تفاوت میانگین	مقاطع انتخابی از خیابان امام تبریز	سازه‌ها
۰/۰۰۰	۰/۴۵۹۴۳	*۴/۳۸۲۸۱	مقطع اول و دوم	توانمندی انسانی
۰/۲۷۰	۰/۴۵۹۴۳	۰/۵۰۷۸۱	مقطع اول و سوم	
۰/۰۰۰	۰/۴۵۹۴۳	*-۳/۸۷۵۰۰	مقطع دوم و سوم	
۰/۰۰۰	۰/۹۱۶۱۶	*۴/۸۳۵۹۴	مقطع اول و دوم	نیازمندی انسانی
۰/۴۶۹	۰/۹۱۶۱۶	-۰/۶۶۴۰۶	مقطع اول و سوم	
۰/۰۰۰	۰/۹۱۶۱۶	*-۵/۵۰۰۰۰	مقطع دوم و سوم	
۰/۰۱۴	۰/۶۲۹۵۹	*۱/۵۵۴۶۹	مقطع اول و دوم	حالات ادراکی انسان
۰/۴۴۲	۰/۶۲۹۵۹	-۰/۴۸۴۳۸	مقطع اول و سوم	
۰/۰۰۱	۰/۶۲۹۵۹	*-۲/۰۳۹۰۶	مقطع دوم و سوم	

مقطع اول: آبرسان تا فلکه دانشگاه، مقطع دوم: میدان ساعت تا جدیری، مقطع سوم: جدیری تا آبرسان
* تفاوت میانگین‌ها در سطح خطای ۰/۰۵ قابل پذیرش است.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

مقدار کای دو در سطح اطمینان ۹۵ درصد در تمامی کیفیت‌ها، تفاوت میان سازه‌ها در هریک از مقطع‌های انتخابی مورد پذیرش قرار گرفته است. (جدول ۱۰)

سپس به منظور اینکه مشخص شود هریک از سازه‌های شکل دهنده منظر انسان‌گرایانه در مقطع‌های انتخابی از خیابان امام تبریز در چه رتبه‌ای قرار گرفته‌اند از آزمون فریدمن استفاده شده است. با توجه به نتایج به دست آمده از این آزمون و معنادار بودن

جدول ۱۰- آزمون کای دو جهت رتبه بندی کیفیت‌های منظر انسان‌گرایانه به تفکیک هر فضا و در کل برای پایداری منظر شهری

معناداری	درجه آزادی	مقدار کای دو	حالات ادراکی انسانی		نیازمندی‌های انسانی		توانمندی‌های انسانی		مقطع
			رتبه	میانگین رتبه‌ای	رتبه	میانگین رتبه‌ای	رتبه	میانگین رتبه‌ای	
۰/۰۰۰	۲	۱۸۸/۳۸۲	۳	۱/۳۸	۱	۲/۹۷	۲	۱/۶۵	آبرسان تا فلکه دانشگاه
۰/۰۰۰	۲	۱۹۲/۳۱۶	۳	۱/۴۷	۱	۲/۹۹	۲	۱/۵۴	میدان ساعت تا جدیری
۰/۰۰۰	۲	۱۹۲/۸۰۱	۳	۱/۳۸	۱	۲/۹۶	۲	۱/۶۵	جدیری تا آبرسان
۰/۰۰۰	۲	۵۷۱/۶۰۱	۳	۱/۴۱	۱	۲/۹۷	۲	۱/۶۱	در مجموع هر سه مقطع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

میانگین رتبه‌ای ۲/۹۷ در رتبه نخست قرار دارد و دو کیفیت دیگر یعنی توانمندی‌های انسانی و حالات ادراکی انسانی به

نتایج به دست آمده از آزمون کای دو (جدول ۹) نشان می‌دهد که در محدوده آبرسان تا فلکه دانشگاه نیازمندی‌های انسانی با

گرایانه محاسبه و با مثبت در نظر گرفتن آنها با توجه به میانگین نظر پاسخگویان، ماتریس به دست آمده نرمال سازی شده است. در ادامه ماتریس نرمالیزه شده، وزن دهی شده است تا امکان تعیین فاصله هریک از سازه‌ها در هریک از محدوده‌ها نسبت به راه‌حل بهینه (منظر انسان‌گرایانه) فراهم آید. در پایان ضریب نزدیکی مدل بر مبنای فاصله تعیین شده از ایده آل محاسبه گردیده است تا رتبه هر یک از محدوده‌ها نسبت به سازه‌های تشکیل دهنده منظر انسان‌گرایانه مشخص شود. نتایج این بررسی‌ها که در جدول ۱۱ ثبت شده است نشان می‌دهد که بین مقطع‌های انتخاب شده از خیابان امام تبریز، منظر محدوده آبرسان تا فلکه دانشگاه بیش از دو مقطع دیگر از نظر پاسخگویان واجد کیفیت‌های انسان‌گرایانه است به این معنا که منظر این محدوده بیشتر نسبت به کیفیت توانمندی انسانی، نیازمندی انسانی و حالات ادراکی انسانی پاسخگو می‌باشد. در رتبه دوم با ضریب نزدیکی ۰/۸۹ محدوده جدیری تا آبرسان قرار دارد و محدوده میدان ساعت تا جدیری در جایگاه سوم قرار گرفته است.

ترتیب با میانگین رتبه‌های ۱/۶۵ و ۱/۳۸ در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند این نتایج در ارتباط با محدوده جدیری تا آبرسان با میانگین رتبه‌های مشابه صادق است. هم چنین در محدوده میدان ساعت تا جدیری نیز کیفیت نیازمندی‌های انسانی، توانمندی‌های انسانی و حالات ادراکی انسان با میانگین رتبه‌های ۲/۹۹، ۱/۵۴ و ۱/۴۷ رتبه نخست تا سوم را داشته‌اند. که نتایج آن همسو با دو محدوده دیگر است. هم چنین بر مبنای همین نتایج، در مجموع مقاطع انتخاب شده از خیابان امام تبریز کیفیت نیازمندی‌های انسانی در اولویت نخست قرار دارد و کیفیت توانمندی‌های انسانی و حالات ادراکی انسان به ترتیب در اولویت‌های بعدی از منظر پاسخگویان قرار دارند.

در نهایت برای روشن شدن اینکه مقاطع انتخاب شده از خیابان امام تبریز با توجه به سازه‌های طرح شده برای منظر انسان-گرایانه، در چه رتبه‌ای نسبت به هم قرار خواهند گرفت از تکنیک تاپسیس استفاده شده است. برای این منظور نخست با استفاده از آنتروپی بر مبنای داده‌ها وزن هر یک از سازه‌های منظر انسان

جدول ۱۱- رتبه بندی مقاطع نمونه از خیابان امام تبریز بر مبنای کیفیت‌های سازنده منظر انسان‌گرایانه با استفاده از تکنیک تاپسیس

برای پایداری منظر شهری

رتبه فضا	ضریب نزدیکی	میانگین نظر پاسخگویان			محدوده
		حالات ادراکی انسان	نیازمندی انسانی	توانمندی انسانی	
		۰/۱۲+	۰/۳۱+	۰/۵۶+	
۱	۰/۹۴	۲۲/۲۰	۴۰/۳۰۴۷	۲۴/۹۱	آبرسان تا فلکه دانشگاه
۳	۰	۲۰/۶۴	۳۵/۴۶	۲۰/۵۳	میدان ساعت تا جدیری
۲	۰/۸۹	۲۲/۶۸	۴۰/۹۶	۲۴/۴۰	جدیری تا آبرسان

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

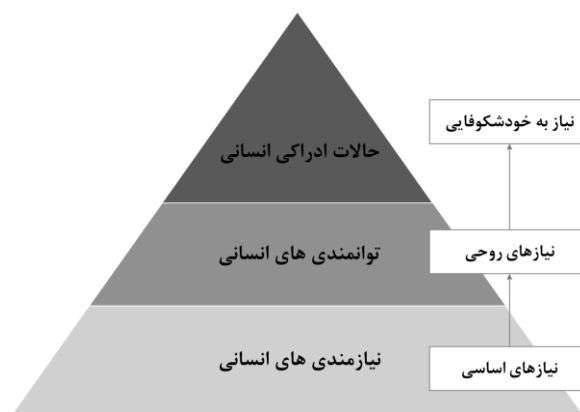
بحث و نتیجه‌گیری

تشویق و یا تحدید رفتارهایی خاص در رابطه با پایداری منظر شهری می‌انجامد. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان داد که در هریک از محدوده‌های انتخابی از خیابان امام تبریز از نظر نیازمندی‌های انسانی بیش از دیگر کیفیت‌های پایداری منظر انسان‌گرایانه از دید پاسخگویان در فضا اولویت داشته و احساس

منظر در بردارنده تمام عوامل تولید فضا است. شکل و عملکرد با هم ترکیب می‌شوند تا به انسان‌ها فرصت انجام فعالیت‌ها و رفتارهای گوناگون را بدهند. بدین ترتیب، این مؤلفه‌ها در ترکیب با هم می‌توانند با تضمین پایداری فعالیت‌های انسانی، در شکل‌گیری و رخداد الگوهای رفتاری مؤثر بوده و از این طریق به

نخستین جایگاه اهمیت تصور کنیم که چنانچه تحقق پیدا کند زمینه‌ی تحقق نیازهای سطوح بالاتر مانند پایداری توانمندی های انسانی و حالات ادراکی انسانی را نیز فراهم می‌آورد. با تصور چنین قالبی از منظر انسان‌گرایانه کیفیت‌هایی که حاصل نگرش‌های مختلف هستند در یک چارچوب یکپارچه پایدار قابلیت سنجش و ارزیابی پیدا می‌کنند. بنابراین همانطور که طبق هرم مازلو کمال در رفع نیازها با رسیدن به سطح خودشکوفایی است، کمال در وجه انسانی بخشیدن به فضاهای شهری به ویژه خیابانهای شهری در برآورده ساختن نیازهایی است که پاسخگوی حالات ادراکی بر فضا باشند.

می‌شود. بنابراین برای آنکه پایداری منظر خیابان شهری بتواند پاسخگوی کیفیت حالات ادراکی انسان باشد تا از طریق تجربه فضا و درگیر شدن با فعالیت‌های درون آن، حس مکان و تعلق خاطر را به همراه آورد، لازم است که فعالیت‌هایی که پاسخگوی کیفیت نیازمندی های انسانی است نخست درون فضا تبلور یافته و سپس با پشتیبانی از آنها و فراهم آوردن کیفیت توانمندی های انسانی، زمینه‌ای برای تحقق حالات ادراکی انسان فراهم شود. در چنین حالتی اگر به کیفیت های منظر انسان‌گرایانه در یک چارچوب کلی بنگریم و بخواهیم مجدداً آن را مبنای هرم مازلو بازتعریف کنیم، می‌توانیم کیفیت نیازمندی های انسانی را در

شکل ۲- ساختار هرمی کیفیت‌های منظر انسان‌گرایانه

معنایی و محیطی آفرینش فضاهایی انسانی را در دستور کار خود قرار می‌دهد و به پایداری منظر شهری کمک می‌کند. با توجه به نتایج تحقیق، نتیجه این تحقیق با نتایج تحقیق علمیردانی و همکارانش (۱۳۹۸)، نوریان و همکارانش (۱۴۰۰)، آگوز (۲۰۱۶)، یانگ (۲۰۲۰) مطابقت دارد.

منابع

- 1- Yingchuan, Z. H. A. O., & Zhi, L. I. 2020. Human-centered Design for Green Landscape of Urban Streets. Asian Agricultural Research, Vol.12, 49-58.
- ۲- منصورى، سيد امير، منظر مردمی شهر. منظر، ۱۳۹۷، دوره ۱۰، شماره ۴۴، ۳-۳.

به همین دلیل است که وظیفه طراحان ایجاد مناظری پایدار است که بالاترین میزان تناسب و هماهنگی را میان زمینه فرهنگی، کالبدی، نیازها و انتظارات استفاده‌کنندگان داشته باشد. از سویی نباید نقش انسان در پدیدار شدن پایداری مناظر شهری کمرنگ جلوه کند. شهروندان به عنوان مخاطبین اصلی فضا، خود به نوعی عمده‌ترین نقش را در موفقیت فضاهای شهری دارند و پایداری و مطلوبیت فضا و منظر شهری با حضور انسان و نحوه استفاده از فضا ارتباط مستقیم دارد. کیفیت بصری و جنبه‌های زیبایی شناختی محیط می‌توانند حس تعلق به محیط و مراقبت از منظر را در شهروندان کاهش یا افزایش دهند. منظر انسان‌گرا با نقش‌پذیری، تنوع بخشی، خلق پیچیدگی، ابهام و ارائه چشم اندازی قوی از نظر کالبدی، عملکردی-کارکردی،

- نظریه تولید فضا و نیروهای مؤثر بر منظر. مطالعات شهری، ۱۳۹۶، دوره ۶(۲۴)، ۸۱-۹۴.
- 11- Liu, H. (2017). Status analysis and vision on urban landscape planning-take Chengdu city as an example. In AIP Conference Proceedings (Vol. 1890(1), p. 040029). AIP Publishing LLC.
- 12- Fahmy, M. K. 2021, Applying Urban Parametricism in the Design of Dynamic Neighborhoods, Transformations and Challenges [9th ASCAAD Conference Proceedings ISBN 978-1-907349-20-1] Cairo (Egypt) [Virtual Conference] 2-4, pp. 646-660.
- 13- Choi, D, (2019), A study on the architectural space planning based on the concept of the urban landscape-Suncheon art platform, Journal of Engineering and Applied Encees, vol. 13 (22), pp. 9681-9688, 2018.
- 14- Gerber J. D., Hess G. 2017, From Landscape Resources to Landscape Commons: Focusing on the Non-Utility Values of Landscape, «International Journal of the Commons», Vol. 11, n. 2, 708-732,
<<http://doi.org/10.18352/ijc.745>>(03/2 1).
- ۱۵- کریمی مشاور، مهرداد؛ سجاذزاده، حسن؛ وحدت، سلمان، سنجش اولویت های خوانش منظر فضاهای شهری از دیدگاه شهروندان (نمونه موردی: میدان های شهری همدان)، باغ نظر، ۱۳۹۴، دوره ۱۲، شماره ۳۷، ۱۴-۳.
- 16- Boeing, G, 2018, Measuring the Complexity of Urban Form and Design. Urban Design International. doi:10.1057/s41289-018-0072-1, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2958923> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2958923>.
- ۳- قره بگلو مینو و خواجه سعید، فرناز، وونرف؛ مؤلفه های منظر شهری در خیابان برای زندگی، منظر، ۱۳۹۷، دوره ۱۰، شماره ۴۳، ۴۲-۵۱.
- ۴- منصوری، سید امیر، چیستی منظر شهری. منظر، ۱۳۸۹، دوره ۲، شماره ۹، ۳۰-۳۳.
- ۵- حیدری، ندا، صالحی، محمد صادق، ارزیابی معیارهای تعامل پذیری اجتماعی و سرزندگی در فضاهای نمایشگاهی؛ مورد پژوهی: چند نمونه در استان البرز، مدیریت شهری، ۱۳۹۶، شماره ۴۷، ۳۵۱-۳۸۰.
- 6- Yang, W, Xi, X, Gou, L, Chen, Z, Ma, Y, 2021, Guangzhou Digital City Landscape Planning Based on Spatial Information from the Perspective of Smart City. Mathematical Problems in Engineering vol 27, 1-11, <https://doi.org/10.1155/2021/5572652>.
- 7- Nguyen, T, A, Le, P.M.A, Pham, T.M., 2019, Toward a sustainable city of tomorrow: a Markov-Cellular hybrid Automata modeling for urban landscape evolution in the Hanoi city (Vietnam) during 1990-2030, Environment, Development and Sustainability, Vol. 21(1), pp. 429-446.
- ۸- ستاری فرد، شهرام، بررسی نقش مراکز مذهبی در افزایش سرزندگی شهرهای معاصر، مطالعه موردی محدوده امام زاده صالح تجریش، تهران، مدیریت شهری، ۱۳۹۴، شماره ۴۰، صص. ۱۴۱-۱۵۸.
- 9- Rodríguez Iturriaga, M. 2021. Learning from COVID-19: The Role of Architecture in the Experience of Urban Landscapes. Ri-Vista. Research for Landscape Architecture, Vol.19(1), 122-137. <https://doi.org/10.36253/rv-10182>.
- ۱۰- شیعه، اسماعیل، و بهزادفر، مصطفی، نامداریان، احمد علی. تدوین چارچوب نظری منظر شهری به کمک

- on Urban Engineering and Management Science (ICUEMS), 2020, pp. 145-150, doi: 10.1109/ICUEMS50872.2020.00040.
- 25- Li, L., 2018, "Research on Urban Street Space Design Based on Landscape Perspective", *Art Education*, vol. 9, pp. 179-180. Mirza L. Windows capes: A Study of Landscape Preferences in an Urban Situation. Unpublished PhD dissertation, University of Auckland, 2016.
- 26- Wu, W., Boxun, W., Yang, S., 2019, "Research on the Simulation Design of Humanistic Landscape Optimization in Urban Residential Area Based on Computer Technology", *Informatica*, Vol.43, pp. 325-330. <https://doi.org/10.31449/inf.v43i3.2802>
- 27- Ginzarly, M., Houbart, C., & Teller, J., 2018. "The Historic Urban Landscape approach to urban management: a systematic review." *International Journal of Heritage Studies*, Vol.56, pp. 1-21. doi:10.1080/13527258.2018.1552615.
- ۲۸- گلکار، کوروش، صادقزاده سهیلا، غفاری علی، لک، آزاده، نامه معماری و شهرسازی، ۱۳۹۸، شماره ۲۵، ۸۴-۶۳
- ۲۹- صالحی نیا، مجید؛ نیرومند شیشوان، مهدیه، تبیین نقش مولفه های منظر حسی مبتنی بر حواس در کیفیت ادراک حسی محیطی گذر ارگ جدید تبریز، مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۱۳۹۷، شماره ۳۱، ۱۹-۳۲
- ۳۰- لطفی، افسانه، و زمانی، بهادر. نقش مولفه های منظر حسی در کیفیت محورهای مجهز محلی (مطالعه موردی: محور علیقلی آقا در اصفهان). *مطالعات شهری*، دوره ۴ (۱۳) ۴۳-۵۶.
- ۳۱- نوریان، فرشاد، امین زاده، بهناز، عبایی، مازیار، از بازبینی فرآیند تا تحقق محصول در طراحی شهری به
- 17- Feng, H, Zou, Z, Tang, Y, 2017, "Scale and region-dependence in landscape-pm2.5 correlation: implications for urban planning," *Remote Sensing*, Vol. 9(9), 918.
- 18- Bin, S, Da-Lu, Y.U, 2018, "Study on Jinan urban construction planning based on the protection of karst landscape," *Journal of Groundwater Ence and Engineering*, vol. 6(4), pp. 41-53.
- 19- Kim, J-K, Li, W, Newman, G, Kil, S-H& Park, S, Y, 2018, "The influence of urban landscape spatial patterns on single-family housing prices," *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, Vol. 45(1), pp. 26-43.
- 20- Alessio, L, (2017), "AN approach to understanding urban landscape," *Journal of Architecture Planning & Environmental Engineering*, vol. 62(501), pp. 153-161.
- ۲۱- فرمیپنی فراهانی، بهراد، صرافی، مظفر، تحلیل فضای شهری بر حسب منظر ذهنی لایه‌هایی از اقصای متوسط جدید شهری (مورد مطالعاتی: میدان انقلاب تهران در دوران پهلوی دوم). *باغ نظر*، ۱۴۰۰، دوره ۱۸ (۱۱۸)، ۹۶-۸۳
- 22- Egoz S. *The Right to Landscape: Contesting Landscape and Human Rights*, Routledge, New York, 2016. [First published 2011].
- 23- Shui Y, Gon, L, 2021, "An integrated planning method for open space of urban street landscape based on remote sensing technology," *Home International Journal of Environmental Technology and Management*, Vol. 24(1-2), pp. 1-18.
- 24- Tang, X, Zhang, L, Chen, Z, Wan, J& L. Li, 2020, "Urban Street Landscape Analysis Based on Street View Image Recognition," *International Conference*

- سوی رویکرد تدریجی فرایند طراحی شهری، مطالعات شهری، ۱۴۰۰، دوره ۱۰، شماره ۴۰، ۳-۱۴.
- ۳۲- اسماعیل زاده سیلابی، آیدا، گلکار، کوروش، تقوایی، سیدحسین، نعمتی مهر، مرجان، طراحی شهری بوم آشکار: به سوی یک چارچوب مفهومی. صفه، ۱۳۹۵، ۲۶(۷۵)، ۵۹-۷۸
- ۳۳- گلکار، کوروش، سیما و منظر شهری تهران: تحلیلی از برنامه راهبردی طراحی شهری و مدیریت منظر شهری تهران، نامه معماری و شهرسازی، ۱۳۸۷، شماره ۱۰، ۲۳-۵.
- ۳۴- علیمردانی مسعود، واعظی، مهدی، بررسی میزان کیفیت و هویت‌مندی منظر شهری اسلامشهر از نظر شهروندان، علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۱۳۹۸، دوره ۲۱(۱)، ۱۸۵-۲۰۰.
- ۳۵- قشقایی، رضا، موحد، خسرو، مضطرزاده، حامد، تدوین معیارهای طراحی منظر شهری در راستای برانگیزش حس تعلق به مکان، هویت شهر، ۱۳۹۶، شماره ۵۰، ۴۳۵-۴۶۰.
- 36- Ying, S. 2020. Planning of Humanistic Ecological Landscape in Urban Waterfront Area. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 512, 012042. doi:10.1088/1755-1315/512/1/012042.
- 37- Xu, X., Xu, X., Guan, P., Ren, Y., Wang, W., & Xu, N. 2018. The Cause and Evolution of Urban Street Vitality under the Time Dimension: Nine Cases of Streets in Nanjing City, China. Sustainability, Vol.10 (8), 2797. doi:10.3390/su10082797.
- 38- Tamiami Fachrudin, H, 2018, Can activity support influence image of a street? IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 126 (2018) 012197 doi:10.1088/1755-1315/126/1/012197.
- 39- Good, R. M., Rivero, J. J., Zitcer, A., Umamoto, K., Lake, R. W., Baum, H., ... Harrison, P. 2017. Confronting the challenge of humanist planning/Towards a humanist planning/A humanist perspective on knowledge for planning: implications for theory, research, and practice/To learn to plan, write stories/Three practices of humanism and critical pragmatism/Humanism or beyond? Planning Theory & Practice, Vol. 18(2), 291-319. doi:10.1080/14649357.2017.1297554.
- ۴۰- زینالی عظیم، علی، میرسعید موسوی، سرور رحیم، ارزیابی توسعه ی کالبدی شهر تبریز بر اساس تحلیل شاخص های رشد هوشمند شهری (مورد مطالعه: منطقه ی ۲، ۴ و ۷ تبریز)، نگرش های نو در جغرافیای انسانی، ۱۴۰۰، دوره ۱۳، شماره ۲ (پیاپی ۵۰)، ۷۲۸-۷۴۹.
- ۴۱- بصیری، مصطفی و زینالی عظیم علی، تاثیر مبلمان شهری بر کیفیت محیط زیست شهری (مطالعه موردی محدوده خیابان امام تبریز از میدان ساعت تا آبرسان)، جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۳۹۸، دوره ۹، شماره ۳، ۲۲۹-۲۴۸.